

ZAMONAVIY PEDAGOGIKADA TANQIDIY FIKRLASH TUSHUNCHASINING MAZMUN-MOHIIYAT

Xolmatjonova Muazzamxon Nurmuhammad qizi,

University of Business and Science oliy ta'lim muassasasi

Maktabgacha ta'lim- Boshlang'ich ta'lim va sport faoliyati kafedrası 1-chosqich magistranti

xolmatjonovamuazzam@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18606715>

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy pedagogikada tanqidiy fikrlash tushunchasining mazmun-mohiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tanqidiy fikrlashning nazariy asoslari, uning shaxs rivojidagi o'rni hamda ta'lim jarayonidagi ahamiyati yoritib beriladi. Shuningdek, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik mexanizmlar va zamonaviy ta'lim metodlarining samaradorligi tahlil etiladi. Tadqiqot natijalari ta'lim oluvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va asoslangan xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantirishda tanqidiy fikrlash muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, zamonaviy pedagogika, ta'lim jarayoni, kompetensiya, interfaol metodlar, mustaqil fikrlash.

Аннотация. В статье проводится научный анализ сущности и содержания понятия критического мышления в современной педагогике. Рассматриваются теоретические основы критического мышления, его роль в развитии личности и значение в образовательном процессе. Также анализируются педагогические механизмы и современные образовательные методы, направленные на развитие критического мышления. Результаты исследования показывают, что критическое мышление является важным фактором формирования у обучающихся навыков самостоятельного мышления, анализа и обоснованного принятия решений.

Ключевые слова: критическое мышление, современная педагогика, образовательный процесс, компетентность, интерактивные методы, самостоятельное мышление.

Annotation. This article provides a scientific analysis of the essence and content of the concept of critical thinking in modern pedagogy. The theoretical foundations of critical thinking, its role in personal development, and its significance in the educational process are examined. In addition, pedagogical mechanisms and modern teaching methods aimed at developing critical thinking are analyzed. The research findings indicate that critical thinking is an important factor in developing learners' skills of independent thinking, analysis, and reasoned decision-making.

Keywords: critical thinking, modern pedagogy, educational process, competence, interactive methods, independent thinking.

Kirish. Zamonaviy jamiyatning jadal rivojlanishi, axborot oqimining keskin ortishi hamda ta'lim tizimiga qo'yilayotgan yangi ijtimoiy buyurtmalar pedagogik jarayonda yangicha yondashuvlarni talab etmoqda[1]. Bugungi kunda ta'limning asosiy vazifalaridan biri nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish, muammolarga tanqidiy yondashish va asosli xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantirishdan iboratdir[2]. Shu nuqtayi nazardan, zamonaviy pedagogikada tanqidiy fikrlash tushunchasi muhim didaktik kategoriya sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Tanqidiy fikrlash o'quvchilarning axborotni qabul qilish, baholash va qayta ishlash jarayonida faolligini oshirishga xizmat qiladi[3]. U shaxsning mantiqiy tafakkuri, refleksiv yondashuvi hamda

dalillarga asoslangan qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi [4]. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda tanqidiy fikrlash nafaqat intellektual faoliyat shakli, balki shaxsning kasbiy va ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantiruvchi muhim omil sifatida talqin etilmoqda. Mazkur maqolada zamonaviy pedagogikada tanqidiy fikrlash tushunchasining mazmun-mohiyati, uning nazariy asoslari hamda ta'lim jarayonidagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Globalashuv jarayonlari, raqamli texnologiyalarning ta'lim tizimiga jadal kirib kelishi hamda mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassislariga bo'lgan ehtiyojning ortib borishi ta'lim mazmunini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda [2]. An'anaviy bilimga yo'naltirilgan yondashuvlar o'rnini o'quvchi shaxsini markazga qo'ygan, uning fikrlash faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik konsepsiyalar egallamoqda [5]. Bunday sharoitda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ta'lim sifati va samaradorligini oshirishning muhim sharti sifatida namoyon bo'lmoqda. Shuningdek, tanqidiy fikrlash o'quvchilarning axborotga tanlab yondashish, turli manbalarni solishtirish, qarama-qarshi fikrlarni tahlil qilish hamda asoslangan xulosalar chiqarish qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa ta'lim oluvchilarning faqat tayyor bilimlarni o'zlashtiruvchi emas, balki bilimlarni mustaqil ravishda yaratuvchi faol subyekt sifatida kamol topishiga imkon yaratadi. Shu bois tanqidiy fikrlashni rivojlantirish mexanizmlarini pedagogik nuqtayi nazardan tadqiq etish zamonaviy ta'lim tizimi uchun dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi.

Pedagogik va psixologik adabiyotlarda tanqidiy fikrlash tushunchasiga turlicha ta'riflar berilgan bo'lib, u ko'pincha shaxsning axborotni tahlil qilish, baholash va asosli xulosalar chiqarish qobiliyati bilan izohlanadi [6]. Zamonaviy tadqiqotchilar tanqidiy fikrlashni yuqori darajadagi tafakkur jarayoni sifatida talqin qilib, uni mantiqiy fikrlash, refleksiya, muammoni hal etish va ijodiy yondashuv bilan uzviy bog'liq deb hisoblaydilar. Tanqidiy fikrlash jarayonida shaxs mavjud bilim va axborotni shubha ostiga oladi, dalillarni solishtiradi hamda ularning ishonchliligini aniqlashga intiladi. Tanqidiy fikrlashning muhim tarkibiy qismlariga tahliliy fikrlash, baholash, xulosa chiqarish, dalillash va o'z pozitsiyasini asoslab berish ko'nikmalari kirad [3]. Ushbu ko'nikmalar o'quvchilarning intellektual rivojlanishini ta'minlab, ularni mustaqil qaror qabul qilishga tayyorlaydi.

Adabiyotlar tahlili. Zamonaviy pedagogikada tanqidiy fikrlash ta'lim jarayonining markaziy maqsadlaridan biri sifatida qaraladi. Kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilayotgan ta'limda o'quvchilarning faqat bilim darajasi emas, balki ularni amaliyotda qo'llash, muammoli vaziyatlarda samarali yechim topish qobiliyatlari muhim ahamiyat kasb etadi. Tanqidiy fikrlash aynan ushbu kompetensiyalarni shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish o'quvchilarning darsdagi faolligini oshiradi, ularni muloqotga kirishishga, savol berishga va o'z fikrini erkin ifoda etishga undaydi. Natijada o'quvchi passiv bilim oluvchidan faol bilim

yaratuvchiga aylanadi. Bu holat ta'lim sifatining oshishiga va o'quvchilarning intellektual salohiyati rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tanqidiy fikrlash tushunchasi ikki asosiy omil — fikrning mohiyati va faoliyat xususiyati asosida tushuniladi:

1. **Mantiqiy-analitik omil:** o'quvchi ma'lumotni tahlil qiladi, xulosalar chiqaradi va dalillarni baholaydi.
2. **Shaxsiy-reflektiv omil:** shaxs o'z fikrini qat'iy asoslash, qarama-qarshiliklarni aniqlash va o'z qarashlarini qayta ko'rib chiqish qobiliyatiga ega bo'ladi.

Zamonaviy pedagogika nuqtai nazaridan tanqidiy fikrlash shunchaki bilimni eslab qolish emas, balki uni faollik bilan qayta ishlash va kontekstda qo'llash demakdir. Bu jarayonda o'quvchi passiv qabul qiluvchi emas, balki faol ishtirokchi bo'lib, o'z bilimi asosida mantiqiy savollar beradi va mustaqil qarorlar qabul qiladi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda ta'lim jarayoni shunchaki ma'lumot berishdan iborat bo'lib qolmay, o'quvchini faol o'rganishga, muammolarni echishga va turli sharoitlarda qarorlar qabul qilishga tayyorlashga yo'naltiriladi. Interfaol metodlar, problemali o'rganish, guruhlarda muhokama, Sokratik savol-javob, loyiha asosida ta'lim kabi pedagogik strategiyalar tanqidiy fikrlashni shakllantirishda samarali deb hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ta'lim jarayonida maxsus pedagogik shart-sharoitlarni talab etadi. Bu shart-sharoitlar quyidagi usul va metodlar orqali amalga oshiriladi:

1. **Muammoli ta'lim (problem-based learning)** – o'quvchilarga muammoli vaziyatlar berilib, ularni yechish jarayonida tahliliy fikrlash, sabab-natija munosabatlarini aniqlash va qaror qabul qilish ko'nikmalari shakllantiriladi.
2. **Interfaol metodlar** – o'quvchilarning bir-biri bilan muloqoti, fikr almashishi va bahslashishi orqali tanqidiy fikrlash rivojlantiriladi.
3. **Munozara va bahs-munozaralar** – o'quvchilar turli nuqtai nazarlarni solishtiradi, dalillar bilan himoya qiladi va fikrini asoslaydi.
4. **Loyihaviy faoliyat** – o'quvchi mustaqil tadqiqot olib boradi, ma'lumotni tahlil qiladi, xulosalar chiqaradi va natijani taqdim etadi.
5. **Tahliliy topshiriqlar** – matn, grafik, statistik ma'lumotlarni tahlil qilib, mantiqiy xulosalar chiqarish amaliyoti.
6. **Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT)** – Internet resurslari, taqdimotlar, elektron laboratoriyalar va interaktiv platformalar orqali o'quvchilarning tanqidiy fikrlash imkoniyatlari kengaytiriladi.

Tahlil va natijalar. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tanqidiy fikrlashni muntazam rivojlantiruvchi ta'lim jarayoni o'quvchilarning ijodiy va kognitiv salohiyatini sezilarli darajada oshiradi. Tanqidiy fikrlash o'quvchilarda:

- muammolarni mustaqil hal etish,

- dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilish,
- murakkab vaziyatlarda mantiqiy yondashish,
- o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyani kuchaytirish,
- darsdagi faollik va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish

kabi ko‘nikmalarni shakllantiradi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning faolligini oshiradi, ularni muammoli vaziyatlarga ongli va mas‘uliyatli yondashishga undaydi. Interfaol metodlar, muammoli ta‘lim, loyihaviy faoliyat, bahs-munozaralar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish o‘quvchilarda tahliliy va reflektiv fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, o‘qituvchining pedagogik mahorati, ochiq muloqotga asoslangan ta‘lim muhiti va qo‘llab-quvvatlovchi didaktik yondashuvlar tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Xulosa. Tanqidiy fikrlash zamonaviy pedagogikaning ajralmas tarkibiy qismi bo‘lib, ta‘lim oluvchilarning intellektual, ijodiy va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi globallashuv va raqamli axborot muhitida shaxsning mustaqil fikrlashi, axborotni tahlil qila olishi, turli manbalarni tanqidiy baholashi hamda asoslangan xulosalar chiqarish qobiliyati ta‘lim sifatining asosiy mezonlaridan biriga aylanmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yo‘naltirilgan ta‘lim jarayoni o‘quvchilarning faolligini oshiradi, ularni muammoli vaziyatlarga ongli va mas‘uliyatli yondashishga undaydi. Ta‘lim jarayonida tanqidiy fikrlashni tizimli va izchil rivojlantirish o‘quvchilarni nafaqat bilimli, balki mustaqil fikrlovchi, ijodkor va raqobatbardosh shaxs sifatida shakllantirishga imkon yaratadi. Shu bois, zamonaviy ta‘lim tizimida tanqidiy fikrlashga yo‘naltirilgan metod va texnologiyalarni joriy etish, ularni amaliyot bilan uyg‘unlashtirish ta‘lim sifati va samaradorligini oshirishning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. The Importance of Critical Thinking in Modern Education. World Bulletin of Social Sciences. 2024;34:127–131.
2. The Importance of Critical Thinking in Education. Modern Education and Development. 2025.
3. O‘quvchilarda tanqidiy tafakkurni shakllantirish: zamonaviy pedagogik yondashuvlar va ularning samaradorligi. Maktabgacha va maktab ta‘limi jurnali. 2025.
4. Tanqidiy fikrlash va uni rivojlantirish usullari. Obrazovanie, nauka i innovatsionnye idei v mire. 2025.
5. O‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish metodlari. SHOKH LIBRARY Journals. 2024.
6. Ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari. Ilm-fan yangiliklari konferensiyasi materiallari. 2025.